

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री सपना प्रधान मल्ल
माननीय न्यायाधीश श्री सुष्मालता माथेमा
फैसला

०७०-CI-०१९७

मुद्दा: लिखत दर्ता बदर दर्ता।

जिल्ला रौतहट चन्द्रनिगारपुर गाउँ विकास समिति वडा नं. ५ बस्ने नारायण साह
कलवारको श्रीमती मंजुदेवी साह.....१ पुनरावेदक
प्रतिवादी

विरुद्ध

जिल्ला रौतहट लक्ष्मीमिया गाउँ विकास समिति वडा नं. २ बस्ने प्रेमलाल साह प्रत्यर्थी
कलवारको श्रीमती सुदमादेवी कलवारीन.....१ वादी
ऐ.ऐ. बस्ने ऐ.को छोरा ओमप्रकाश साह.....१
ऐ.ऐ. बस्ने लक्ष्मी साह कलवारको छोरा प्रेमलाल साह कलवार.....१

०७०-CI-०१९७८

मुद्दा: लिखत दर्ता बदर दर्ता।

जिल्ला रौतहट लक्ष्मीनिया गाउँ विकास समिति वडा नं. २ बस्ने हरिशंकर पुनरावेदक
शाहको श्रीमती ममताकुमारी साह साह.....१ प्रतिवादी

विरुद्ध

जिल्ला रौतहट लक्ष्मीमिया गाउँ विकास समिति वडा नं. २ बस्ने प्रेमलाल साह
कलवारको श्रीमती सुदमादेवी कलवारीन.....१ विपक्षी
ऐ.ऐ. बस्ने ऐ.को छोरा ओमप्रकाश साह.....१ वादी
ऐ.ऐ. बस्ने लक्ष्मी साह कलवारको छोरा प्रेमलाल साह कलवार.....१

सुरु फैसला गर्ने:

माननीय जिल्ला न्यायाधीश श्री गिरीराज गौतम
रौतहट जिल्ला अदालत

मिति:-२०६८।१।२०

पुनरावेदन फैसला गर्ने:

माननीय न्यायाधीश श्री पुरुषोत्तम भण्डारी

माननीय न्यायाधीश श्री बमकुमार श्रेष्ठ

पुनरावेदन अदालत हेटौँडा

मिति: २०६९।११।२०

न्याय प्रशासन ऐन, २०४७ को दफा ९ बमोजिम यस अदालतको क्षेत्राधिकारभित्र पर्ने भई प्रतिवादीको पुनरावेदन दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छः

संक्षिप्त तथ्य

१. विपक्षी प्रतिवादी ममताकुमारी साहको नाउँमा दर्तासम्म रहेको हामी वादीहरू समेतको अंश हक लाग्ने जिल्ला रौतहट, गाउँ विकास समिति लक्ष्मीनिया, वडा नं. १(क), कि.नं. २७४ को ३-१४-११ जग्गा हामी वादीलाई कुनै थाहा जानकारी नदिई हाम्रो मञ्जुरीसमेत नलिई अंश मुद्दा चल्दाचल्दैको अवस्थामा प्रतिवादी ममताकुमारी साह दिने र प्रतिवादी मंजुदेवी लिने भै राजिनामा लिखत लेखाई र.नं. १३३३४ द्वारा मिति २०६६।१।३० मा मालपोत कार्यालय, रौतहटबाट लिखत पारित गरी लिए दिएकोले सो कि.नं. २७४ को ३-१४-११ जग्गामध्ये पश्चिमतर्फबाट खण्डमध्ये हाम्रो अंश हकको ३ खण्ड अर्थात् २-५-० जग्गाको लिखत तथा दर्ता बदर गरी हाम्रो नाममा दर्तासमेत गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको फिरादपत्र।
२. म प्रतिवादी ममताकुमारीले दाइजोको रुपैयाँबाट खरीद गरेको तथा लिखतले बोली सकेको कुरा निर्विवाद छ। उक्त सम्पत्तिमा यी वादीहरूको स्त्री अंशधनको १, ४, ५ नं. तथा अंशबण्डाको १८ नं. बमोजिम अंश लाग्दैन। वादी दावीबमोजिम लिखत दर्ता बदर हुनुपर्ने होइन भन्नेसमेत व्यहोराको संयुक्त प्रतिउत्तरपत्र।
३. यसमा मिति २०६४।२।९ मा ममताकुमारीले कल्याणकुमार क्षेत्रबाट र.नं. ११६० को लिखत दाइजोको रुपैयाँबाट खरीद गरेको भन्ने लिखतको कैफियतमा उल्लेख भएको अवस्थामा सोही लिखतबाट प्राप्त गरेको जग्गा प्रतिवादी ममताकुमारी साहले प्रतिवादी मंजुदेवीलाई र.नं. १३३३४, मिति २०६६।१२।३० मा लिखत गरी दिँदा यी वादीहरूको मञ्जुरी लिनुपर्ने अवस्था नदेखिँदा लिखत बदर गरिपाउँ भन्ने वादी दावी पुग्न सक्दैन भन्नेसमेत व्यहोराको सुरु रौतहट जिल्ला अदालतबाट मिति २०६८।१।२० गते भएको फैसला।
४. निजी आर्जनको आफुखुश गर्न पाउने सम्पत्ति भन्ने कुनै पनि श्रोत र आधार प्रस्तुत हुन नसकेको अवस्थामा संगोलका अंशियारहरूमध्ये कुनै एक अंशियारका नाउँमा रहेको

सम्पत्तिलाई अन्य अंशियारले दावी गर्न सक्ने र त्यसलाई बण्डायोग्य सम्पत्ति बाहेक गर्न सकिने अवस्था हुँदैन। वादीले दावी गरेको रौतहट जिल्ला, लक्ष्मीनिया गाउँ विकास समिति, वडा नं. १/क, कि.नं. २७४ को ज.वि. ३-१४-११ जग्गा हामी वादी प्रतिवादीहरू सगोलमा नै रहे बसेको अवस्थामा राजिनामाको लिखतबाट प्राप्त भएको सम्पत्ति हो। त्यस्तो सगोलको सम्पत्तिलाई कुनै एक अंशियारको मात्र एकलौटी हक रहने कुनै पनि कानूनी व्यवस्था विद्यमान नरहेको हुँदा शुरू रौतहट जिल्ला अदालतले लिखत बदर नहुने ठहर्‍याएको फैसला बदर गरी वादी दावीबमोजिम ५ खण्डको ३ खण्ड लिखत दर्ता बदर गरी हाम्रो नाउँमा दर्ता गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको पुनरावेदक वादीहरूको तर्फबाट तत्कालिन पुनरावेदन अदालत, हेटौँडामा परेको पुनरावेदनपत्र।

५. यसमा अंश मुद्दा परी विचाराधीन रहेको अवस्थामा दावीको लिखत भएको सन्दर्भमा शुरू फैसला फरक पर्न सक्ने देखिँदा अ.बं. २०२ नं. तथा पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम छलफलको लागि विपक्षी झिकाई नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने तत्कालिन पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाबाट मिति २०६९।४।१४ मा भएको आदेश।
६. ममताकुमारी साहको दाइजोको रकमबाट खरिद गरेको जिल्ला रौतहट, लक्ष्मीनिया गाउँ विकास समिति वडा नं. १/क, कि.नं. २७४ को ज.वि. ३-१४-११ जग्गा स्त्री अंशधनको ५ नं. र अंशवण्डाको १८ नं. बमोजिम एकलौटी हकभोगको सम्पत्ति भएको र उक्त सम्पत्ति मंजुदेवीलाई बिक्री वितरण गर्दा यी वादीहरूको मञ्जुरी लिनुपर्ने अवस्थासमेत नभएकोमा सो कुरालाई स्वीकार गरी रौतहट जिल्ला अदालतले मिति २०६८।१।२० गते फैसला गर्दा लिखत बदर दर्ता बदर नहुने गरी भएको फैसला कानून तथा न्यायसंगत हुँदा सो फैसलालाई सदर गरिपाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको प्रत्यर्थी प्रतिवादीहरूको लिखित प्रतिवादपत्र।
७. यसमा नै लगाउको अंश मुद्दाको मिसिलमा दावीको कि.नं. २७१ र २७३ को जग्गाबाट समेत पुनरावेदक वादीहरूले पाँच भाग मध्ये ३(तीन) भागको एक-एक भाग अंश पाउने ठहरेकोले अंश मुद्दा पर्दापदैको अवस्थामा भएको हक हस्तान्तरणले कानूनी मान्यता प्राप्त गर्न सक्ने नदेखिँदा प्रस्तुत मुद्दामा कि.नं. २७४ को जग्गामा दावीबमोजिम ५ (पाँच) खण्डको ३ (तीन) खण्ड मिति २०६६।१२।३० को लिखत तथा दर्ता बदर भई वादीहरूको नाउँमा दर्तासमेत हुने ठहर्छ। वादी दावी पुग्न सक्दैन भनी शुरू रौतहट जिल्ला अदालतबाट मिति २०६८।१।२० मा भएको फैसला मिलेको नदेखिँदा उल्टि हुने ठहर्‍याई तत्कालिन पुनरावेदन अदालत हेटौँडाबाट मिति २०६९।११।२० मा भएको फैसला।
८. मेरा दाता ममता कुमारी साहको नाउँमा मालपोत कार्यालय रौतहटमा दर्ता कायम रहेको जिल्ला रौतहट लक्ष्मीमिया गा.वि.स.वडा नं.१(क) को कि.नं. २७४ को क्षेत्रफल ३-१४-

- ११-० जग्गा निजले मिति २०६४।२।९ मा खरिद गरी लिएको तथ्यमा विपक्षी वादीहरूले पनि स्विकार गरेको हुँदा मेरा दाताले उक्त जग्गा आफु खुस गरी लिएको तथ्यमा निर्विवाद रहेको छ। मेरो दाताले आफ्नो पेवा वापतको रकम जम्मा गरी तथा निजका श्रीमान २०५५ सालदेखि आफ्नो घर परिवार छाडी विरगञ्जमा नोकरी गरी आफ्नो परिश्रम गरी धन प्राप्त गरेको रकमबाट खाई लाई बचेको रकमबाट उक्त वादीले दावी गरेको जग्गा खरिद गरी लिएको हो। आफ्नो सिप र परिश्रमबाट प्राप्त गरेको सम्पत्ति उसको निजी सम्पत्ति हुने हुँदा मेरा दाताले प्राप्त गरेको सम्पत्ति आफुखुस गर्न सक्ने नै हो। त्यस्तो सम्पत्ति वा जग्गा बिक्री गर्दा अन्य कोही कसैको मन्जुरी लिनुपर्ने होइन। मेरा दाताले आफ्नो दाइजो पेवा समेतबाट जम्मा भएको रकम श्रीमानको कमाई र व्यक्ति तथा बैकको लोन कर्जा प्राप्त गरी खरिद गरेको जग्गालाई विपक्षी वादीहरूले हाम्रोसमेत अंश हक लाग्ने भनी दावी गर्न अंशवण्डाको १८ नं. ले कुनै हकद्वैया पुग्ने होइन। निजी आर्जनबाट आर्जित उक्त कि.नं. २७४ को क्षेत्रफल ३-१४-११-० जग्गा मेरा दाताले आफुखुस मेरो नाउँमा राजिनामा गरी दिएको कार्यलाई कानून विपरितको कार्य भन्न मिल्दैन। अतः उक्त मितिको लिखत बदर हुनुपर्ने नहुँदा पुनरावेदन अदालत हेटौँडाको फैसला बदर भागी छ भनी पुनरावेदक प्रतिवादी मञ्जुदेवी साहको तर्फबाट यस अदालतमा दिएको पुनरावेदनपत्र।
९. मेरो विवाह वादीका छोरा हरिशंकर साहसँग २०५९ सालमा विवाह भएपछि कि.नं.२७४ को जग्गा र.नं.११६०२ बाट राजिनामाको लिखत गरी लिएको जग्गा हो। उक्त जग्गा राजिनामा गरी लिदा राजिनामाको लिखतको कैफियत महलमा धनीसँग उल्लेखित रकम लिई पास गरेको भन्ने व्यहोराबाट समेत वादी पक्षको पैत्रिक सम्पत्तिबाट आएको वा वादी पक्षले आफ्नो सगोलको धनबाट खरिद गरी लिएको हो भनी भन्न लेखाउन सकेको अवस्था छैन। वादी दावीमा खाली मेरा नाममा दर्ता रहेको जग्गा भन्ने मात्र उल्लेख गरी दावी लिएको छ तर मेरा नाउमा के कसरी, कहाँबाट तथा कोसँग खरिद गरिएको हो सो कुरा आफ्नो फिरादमा कहीं कतै उल्लेख गर्न सकेका छैनन्। मेरो नाउमा रहेको मैले खरिद गरेको जग्गा के कुन व्यहोराबाट एकासगोलको हुने भै सबै अंशियारको वण्डा लग्ने हो सो सम्बन्धमा वादीको फिराद मौन रहेको छ। वादीले दावी गर्न नसकेको कुरालाई अदालतले आफै वादी भै फैसला गर्न मिल्ने होइन। यदी वादी पक्षको एका सगोलको सम्पत्तिबाट उक्त विवादित जग्गा खरिद भएको भए २०६४ सालमा राजिनामाको लिखत हुँदाको अवस्थामा उक्त जग्गामा दाइजो पेवाबाट खरिद गरेको भनी उक्त लिखत कागजको कैफियत महलमा उल्लेख गर्नु पर्ने अवस्था थिएन। उक्त राजिनामाको लिखतको कैफियत महलमा उल्लेख भएको व्यहोरालाई सोही समय देखि नै चुनौती नदिई सो व्यहोरालाई स्वीकारी वा परित्याग गरि बसी पुनःआफ्नो अनुकूल वा आफु पिताबाट अंश प्राप्त गर्न नसक्ने भई असक्षम भए

पछि बुहारीको नाउँमा रहेको जग्गालाई अंश प्राप्त गर्न सक्ने होइन। मेरो आफ्नो दाइजो पेवाबाट खरिद गरी विक्री भएको लिखितमा विपक्षी वादीहरूको मन्जुरीनामाको आवश्यकता मुलुकी ऐन, लेनदेन व्यवहारको १० ले नपर्ने हुँदा मेरा हकमा सो ऐन आकर्षण नहुने हुँदा मिति २०६६।१२।३० को लिखत बदर हुन नसक्ने हुँदा पुनरावेदन अदालत हेटौँडाको फैसला बदर गरी शुरू जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरी पाउँ भनी प्रतिवादी हरी शंकर साहको श्रीमती ममता कुमारी साहको तर्फबाट यस अदालतमा परेको पुनरावेदन पत्र।

१०. यसमा यसै लगाउँको ०७०-CI-०१९६ को अंश दर्ता मुद्दामा आज यसै इजलासबाट विपक्षी झिकाउने आदेश भएको र उक्त मुद्दासँग प्रस्तुत मुद्दा अन्तरप्रभावी भएको देखिँदा यस मुद्दामा पनि मुलुकी ऐन अ.बं. २०२ को प्रयोजनार्थ विपक्षी झिकाई नियमानुसार पेश गर्नु भनी यस अदालतको मिति २०७५।३।२६ मा भएको आदेश।

अदालतको ठहर

११. नियमबमोजिम पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ पेस हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदनसहितको सम्पूर्ण मिसिल अध्ययन गरी पुनरावेदक प्रतिवादीहरूका तर्फबाट विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ताहरू श्री हरिहर दाहाल र श्री चन्डेश्वर श्रेष्ठ तथा विद्वान अधिवक्ता श्री मुकुन्द न्यौपानेले स्त्रीअंश धनको ५ नं. र अंशवण्डाको १८ नं. बमोजिमको कित्ता नं. २७४ को जग्गा भएकोले निजी आर्जनद्वारा प्राप्त उक्त जग्गामा आफुखुश गर्न पाउने अधिकारलाई स्वीकार नगरी तत्कालिन पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाबाट अंश मुद्दा पर्दापदैको अवस्थामा भएको हक हस्तान्तरणले कानूनी मान्यता प्राप्त गर्न नसक्ने हुँदा कि.नं.२७४ को जग्गामा प्रत्यर्थी वादीको दावी बमोजिम ५ (पाचै) खण्डको ३ (तीन) खण्ड मिति २०६६।१२।३० को लिखत तथा दर्ता बदर भई वादीहरूको नाउँमा दर्ता समेत हुने ठहर्‍याई भएको फैसला नमिलेको हुँदा बदर गरी न्याय होस भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनियो।
१२. त्यसैगरी, प्रत्यर्थी वादीहरूका तर्फबाट विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री विश्व प्रकाश सिग्देल तथा विद्वान अधिवक्ताहरू श्री गोपाल श्रेष्ठ र श्री धिरेन्द्र रावलले पुनरावेदक प्रतिवादीहरू र प्रत्यर्थी वादीहरू संगोलमा बसी आएको क्रममा संगोलको आम्दानी रूपैयाबाट खरीद गरेको कि.नं.२७४ को ३-१४-११ जग्गा वादीहरूलाई कुनै जानकारी नदिई पुनरावेदक प्रतिवादी ममताकुमारी साहले पुनरावेदक प्रतिवादी मंजुदेवीलाई र.नं. १३३३४ द्वारा मिति २०६६।१२।३० मा राजिनामा लिखत पारित गरीदिएको कार्य कानून विपरीत रहेको हुँदा तत्कालिन पुनरावेदन अदालतबाट उक्त कि.नं.२७४ को ३-१४-११ जग्गा हस्तान्तरण लिखत तथा दर्ता बदर हुने ठहर्‍याई भएको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर गरिपाउँ भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनियो।

१३. उल्लेखित पुनरावेदन सहितको पुनरावेदक प्रतिवादीहरू तथा वादीतर्फका कानून व्यवसायीहरूले गर्नु भएको बहससमेत सुनी निर्णयतर्फ विचार गर्दा, तत्कालिन पुनरावेदन अदालतबाट भएको फैसला मिलेको छ वा छैन? पुनरावेदक प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने हो वा होइन ? भन्ने सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो ।
१४. यसमा, कि.नं.२७४ को ३-१४-११ जग्गा मध्ये पश्चिम तर्फबाट ५ खण्डमध्ये ३ खण्ड जग्गाको लिखत तथा दर्ता बदर गरी हाम्रो नाममा दर्ता समेत गरी पाउँ भन्ने प्रत्यर्थी वादीहरूको फिराद दावी रहेको देखिन्छ। दावीको जग्गा निजी आर्जनको आफुखुश गर्न पाउने सम्पत्ति रहेकोले झुठ्ठा दावी खारेज गरिपाउँ भन्ने प्रतिउत्तर जिकिर रहेको देखिन्छ। वादी दावी पुग्न नसक्ने ठहर्‍याई शुरू जिल्ला अदालतबाट फैसला भएकोमा सो फैसलामा चित्त नबुझाई प्रत्यर्थी वादीहरूका तर्फबाट तत्कालिन पुनरावेदन अदालत, हेटौँडामा पुनरावेदन परी दावी बमोजिम ५ खण्डको ३ खण्ड मिति २०६६।१२।३० को लिखत तथा दर्ता बदर गरी वादीहरूको नाउँमा दर्ता समेत हुने ठहर्‍याई तत्कालिन पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाबाट मिति २०६९।११।२० मा भएको फैसला उपर प्रतिवादीहरू ममता कुमारी साह र मंजु देवीले चित्त नबुझाई प्रस्तुत पुनरावेदन पर्न आएको देखिन्छ।
१५. प्रथमतः विवादित कि.नं. २७४ को जग्गामा प्रत्यर्थी वादीहरूको पैतृक सम्पत्ती अर्थात अंश वण्डा लाग्ने सम्पत्ति नभई पुनरावेदक प्रतिवादी ममता कुमारी साहले आफ्नो दाइजोको रूपैयाबाट पर्सा जिल्ला विरगंज उपमहानगरपालिका वडा नं. ५ बस्ने कल्याण कुमार मैत्र सिंहसँग र.नं.११६०२ बाट मिति २०६४।२।९ गतेको राजीनामाको लिखतबाट खरीद गरेको हुँदा एकलौटी निजी आर्जनको सम्पत्ति भएको हुँदा आफुखुस गर्ने पाउने सम्पत्ति भएको कारण उक्त विवादित जग्गा मंजुदेवीलाई र.नं. १३३३४ बाट मिति २०६६।१२।२९ मा राजीनामाको लिखत गरी दिएकोमा उक्त लिखत बदर गराउनका लागी प्रत्यर्थी वादीहरूको कुनै पनि किसिमको हक अधिकार नभएको भन्ने प्रतिवादी पुनरावेदक ममताकुमारीको र उक्त आफ्नो दाताले आफ्नो निजी आर्जनबाट आर्जेको जग्गा आफुले खरीद गरेको कार्य कानूनविपरीत नरहेको भन्ने पुनरावेदक विपक्षी मंजुदेवीको पुनरावेदन जिकिर रहेको पाईन्छ।
१६. पुनरावेदक प्रतिवादी र प्रत्यर्थी वादीहरूबीच मानो छुट्टिएको हो होइन भन्ने सम्बन्धमा हेर्दा, पुनरावेदक प्रतिवादी ममताकुमारीको पति हरिशंकर साहको बुबा प्रेमलाल साह, काकाहरु विधानन्द साह, अवध नारायण साह र निजहरूका आमा समेत वादी भई निज पुनरावेदक प्रतिवादीहरूको बाजे/बाजे ससुरा लक्ष्मी साह कलगार उपर २०५३ को दे.नं. १६३८ को अंश दर्ता मुद्दामा मानो छुट्टिएको मिति २०५२।७।८ कायम भएको भन्ने देखिन्छ।

रौतहट जिल्ला अदालतबाट मिति २०५४।३।३१ मा भएको फैसला अनुसार दण्ड सजायको महलको ४६ नं. को म्याद भित्र यी वादी प्रतिवादी अंश छुट्टयाई माग्न आएको नदेखिँदा यी वादी प्रतिवादी एकासंगोल मै रहे-वसेको भन्ने देखियबाट निज पुनरावेदक प्रतिवादको पतिका बाजे र बाबु तथा काकाहरूबीच समेत अंशबण्डा भएको देखिँदैन। त्यसैगरी, पुनरावेदक प्रतिवादीले आफुहरू वादीहरूसँग एकासंगोलमा नरहेको भन्ने जिकिर लिएको नदेखिएकोले वादी प्रतिवादीहरू हालसम्म एकासंगोलमै रहेको देखियो।

१७. यस मुद्दाको मिसिल संलग्न कागजातहेर्दा, कि.नं. २७१, २७३ र २७४ जग्गाहरू कल्याणकुमार मैत्रबाट ममताकुमारी साहले राजिनामाको लिखत पास गरी रु. ५,२९,०००। मा खरिद गरी लिएको भन्ने देखिन्छ। सो लिखतको प्रतिलिपी हेर्दा, लिखतको कैफियतमा धनीसँग दाइजो रकम लिई उल्लेखित जग्गा पर्सा जिल्ला अदालतबाट जग्गाधनीले मिति २०६४।१।२७ मा अधिकृत वारेसनामा गराई सो आधारमा मैले राजिनामा पारित गरेको छु भनी सही गर्ने हरिशंकर साह भनी लेखिएको देखिन्छ।

१८. उक्त कि.नं. २७१, २७३ र २७४ को जग्गाहरू खरिदमा संगोलमा रहे बसेका कसैको पनि कुनै प्रकारको योगदान नरहेको, संगोलको धन सम्पत्तिबाट उक्त जग्गाहरू खरिद गरेको नभई पुनरावेदक प्रतिवादी हरिशंकर साहको श्रीमती पुनरावेदक प्रतिवादी ममता कुमारीको दाइजोको रकमबाट खरिद गरेको कारण आफ्नो निजी तवरबाट आर्जित सम्पत्तिबाट खरिद गरिएका जग्गाहरू राजिनामा गरी लिदा राजिनामाको लिखतको कैफियत महलमा धनीसँग उल्लेखित रकम लिई पास गरेकोले विवादित सम्पत्ति प्रतिवादीको दाइजो पेवाको निजी भै साविक मुलुकी ऐन, अंशवण्डाको १८ नं. अनुसार वण्डा गर्न नपर्ने सम्पत्ति भन्ने पुनरावेदक प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन जिकिर रहेको देखिए तापनि लिखतको कैफियतमा लेखिए बमोजिम दावीको जग्गा दाइजो वा पेवाको रकमबाट खरिद गरिएको भन्ने कुरा पुष्टि गर्ने भरपर्दो प्रमाण मिसिल सामेल रहेको देखिँदैन।

१९. उक्त अंशवण्डाको १८ नं. मा "कुनै अंशियारले कसैबाट निजी तवरले दान वा वकस पाएको वा कसैको अपुताली परेको वा स्त्री अंशधनको महलको ५ नं. बमोजिम पाएको त्यस्तो आर्जन वा पाएको सम्पत्ति सो आर्जन गर्ने वा पाउने अंशियारको निजी ठहरी आफु खुशी गर्न पाउँछ। वण्डा गर्न कर लाग्दैन" भन्ने व्यवस्था रहेको छ। ऐ. ऐन, ऐ. महलको १ नं. मा अंशवण्डा गर्दा बाबु, आमा, लोग्ने, स्वास्नी, छोरा, छोरीहरूको जीयजियैको अंश

गर्नुपछर्छ भन्ने र २ नं. मा अंशवण्डा गर्दा अंश पाउने सबैको बराबर अंश गर्नुपछर्छ भन्ने व्यवस्था रहेको छ। मुलुकी ऐन, लेनदेन व्यवहारको १० नं. मा "अंश नभएका अंशियारले संगोलको अचल सम्पत्ति बेचबिखन गर्दा वा कुनै किसिमले हक छाडी दिँदा ऐनले आफूखूशी गर्न पाउने अरुको मज्जुरी लिनु नपर्नेमा बाहेक अरुमा एकाघरसंगका अंशियार सबै साक्षी बसेको वा निजहरुले मज्जुरीको लिखत गरी दिएको भए मात्र पक्का ठहर्छ। साक्षी पनि नबसेको र मज्जुरीको लिखत पनि नभए मज्जुर नहुनेले रजिष्ट्रेशन भएको मितिले एक वर्षसम्ममा थाहा पाएको पैंतीस दिनभित्र उजूर गर्यो र निजको मज्जुरी ठहरिएन भने निजको हक जति सो सम्पत्ति निजलाई फिर्ता गराई दिनु पर्छ। सो बमोजिम फिर्ता भएकोमा साहूको थैली परेको भए फिर्ता भए जतिको थैली र ऐन बमोजिमको ब्याज लिखत रजिष्ट्रेशन दस्तुर समेत सो सम्पत्ति बेचबिखन गरी वा अरु कुनै किसिमले हक छाडी दिनेबाट साहूले कपाली सरह असूल गरी लिन पाउँछ। आफ्नो निजी आर्जनको भए संग बस्नेको मज्जुरी लिनु पर्दैन। बेचबिखन समेत गैह गर्न हुन्छ।" भन्ने व्यवस्था रहेको पाईन्छ। यसरी अंशवण्डाको १८ नं. ले वण्डा गर्नु नपर्ने कसैको निजी सम्पत्तिको स्पष्ट परिभाषा गरेको स्थितिमा पुनरावेदक प्रतिवादी ममता कुमारीले र.नं. ११६०२ बाट मिति २०६४।२।९ को राजीनामाबाट प्राप्त गरेको जग्गा उक्त राजिनामाको कैफियत महलमा धनीसँग दाइजो रकम लिई भनी उल्लेख गरेकै आधारमा मात्र अंशवण्डाको १८ नं. को उपरोक्त परिभाषा अनुरूपको निजी सम्पत्ति भनी मात्र मिल्ने देखिँदैन। साथै अंशवण्डाको १९ नं. को व्यवस्था बमोजिम निज प्रत्यर्थी वादीहरुले कानूनको हदम्यादभित्र रही पुनरावेदक प्रतिवादीहरुको कार्य विरुद्ध उजूर गरेको देखिँदा उक्त कार्य कानून बमोजिमको रही पुनरावेदक प्रतिवादी ममताकुमारी साहले संगोलका अंशियारहरुको जानकारी अनुमती बेगर आफ्नो नामको उक्त कि.नं. २७४ को जग्गा अर्का पुनरावेदक प्रतिवादी मज्जुदेवीको नाममा आफ्नो हक हस्तान्तरण गरिदिएको कार्य कानून सम्मत देखिएन।

२०. वस्तुतः लिखतको कैफियतमा उल्लेख गरेकै आधारमा मात्रै राजिनामाको माध्यमबाट खरीद गरेको अंशियारको नाममा रहेको जग्गा निजी आर्जनको हो भनी विश्वास गर्ने अवस्था रहँदैन। पुनरावेदक प्रतिवादीहरुले, चन्द्रिका राउतबाट ऋण कर्जा लिई खरिद गरिएको दावी बमोजिमका जग्गाहरु कल्याणकुमार मैत्रबाट ममता कुमारी साहको नाममा राजिनामाको लिखत पास गर्दा लिखतको कैफियतमा धनीसँग दाइजो रकम लिई भन्ने

उल्लेख गरिएको अवस्थाको जिकिर, लिएता पनि मुलुकी ऐन, लेनदेन व्यवहारको १ नं. को कानूनी व्यवस्था अनुसार लिखत गरी लेनदेन व्यवहार गरेको र यो यस कागज, प्रमाण बमोजिम दावीको जग्गा हाम्रो निजी आर्जन हो भनी प्रतिवादीहरूले अकाट्य प्रमाण समेत पेश गर्न सकेको मिसिलबाट देखिँदैन।

२१. यस्तै प्रश्न समावेश रहेको ने.का.प. २०६३, अंक ६, नि.नं. ७७२० मा उल्लेखित किसन खंग खत्वेसमेत विरुद्ध जुगाई खंग भएको अंशदर्ता मुद्दामा “विवादित सम्पत्ति बण्डा गर्नु नपर्ने आफ्नो निजी सम्पत्ति हो भनी दावी लिने प्रतिवादीले नै उक्त सम्पत्ति निजी भएको भन्ने प्रमाण पुर्‍याउनु पर्ने। कुनै प्रमाणबाट निजी सम्पत्ति भन्ने नदेखिँदा राजिनामाको कैफियत महलमा दाइजो पेवाको सम्पत्ति भनी उल्लेख गरी राजिनामा गरिदिने व्यक्तिले राजिनामा गरिदिएकै आधारमा मात्र त्यस्तो लिखतमा साक्षीसम्म पनि नराखिएका वादीको अंशहकमा प्रतिकूल असर पर्ने गरी उक्त सम्पत्तिलाई प्रतिवादीको निजी सम्पत्ति मान्नु न्यायोचित नहुने। राजिनामाबाट प्राप्त सम्पत्ति निजको निजी आर्जनको सम्पत्ति भन्ने नदेखिएपछि प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ६(क) बमोजिम पनि सो सम्पत्ति सगोलको सम्पत्ति मान्नुपर्ने” भनी यस अदालतबाट सिद्धान्त प्रतिपादन भएको पाईन्छ।

२२. त्यसैगरी ने.का.प. २०६७, अंक ९, नि.नं. ८४५४ मा “दाइजो वा पेवा भन्ने जिकीर लिँदैमा स्वतः सो कुरा प्रमाणित हुँदैन। दाइजो पेवा वा निजी आर्जनको सम्पत्ति हो भनी जिकीर लिने पक्षले सो जिकीरको समर्थनमा वस्तुनिष्ठ प्रमाण पेश गरी प्रमाणित पनि गराउन सक्नु पर्दछ। तायदाती साथ पेश गरिएका कागजात हेर्दा शिवदेवीले आफ्नो निजी ज्ञान, सीप वा प्रयासबाट सम्पत्ति आर्जन गरेको भन्ने तथ्य प्रमाणित भएको नदेखिँदा राजिनामा लिखत समेतबाट उक्त सम्पत्ति खरीद गरी लिएको भन्ने देखिन्छ। वादी प्रतिवादी समेतका अंशियारहरू एकासगोलमा रहेका अवस्थामा कुनै अंशियारको नाममा खरीद भएकै कारणले त्यस्तो सम्पत्ति निजको मात्र निजी आर्जनको हो भनी प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ६(क) बमोजिम अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म अनुमान गर्न मिल्दैन।” भनी यस अदालतबाट सिद्धान्त प्रतिपादित भएको देखिन्छ। उल्लेखित प्रतिपादित सिद्धान्त समेतको आधारमा एकासगोलमा रहेको अवस्थामा राजिनामाबाट खरीद गरेको सम्पत्ति निजी आर्जनको रहेको भनी जिकिर लिएको अवस्थामा सो कुरालाई वस्तुनिष्ठ प्रमाणद्वारा पुष्टि गर्नुपर्ने देखियो।

२३. उल्लिखित व्यवस्था एवं प्रतिपादित सिद्धान्तलाई प्रस्तुत मुद्दाको तथ्यसँग विश्लेषण गर्दा पुनरावेदक/प्रतिवादीले दावीको जग्गा निजी रहेको भन्ने जिकिर लिएको देखिएको र सो सम्पत्ति निजी रहेको भन्ने पुष्टि गर्ने वस्तुनिष्ठ प्रमाण पेश गरी प्रमाणित गरेको नदेखिएकोले प्रतिवादीहरूको उक्त पुनरावेदन जिकिर एवं पुरावेदक प्रतिवादीहरूको तर्फबाट लिइएको वहस जिकिर मनासिव देखिएन। तसर्थ पुनरावेदक/प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन पुग्न नसक्ने देखिएकोले साविक पुनरावेदन अदालत हेटौँडाबाट यसै इजलासबाट दावीको कि.नं. २७१ र २७३ को जग्गाबाट समेत प्रत्यर्थी वादीहरूले पाँच भाग मध्ये ३ (तीन) भागको एक-एक भाग अंश पाउने ठहर गरी तत्कालिन पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाबाट भएको फैसला सदर हुने ठहर्‍याई फैसला भएकोले अंश मुद्दा पर्दा पर्दैको अवस्थामा भएको हक हस्तान्तरणले कानूनी मान्यता प्राप्त गर्न सक्ने नदेखिँदा प्रस्तुत मुद्दामा कि.नं. २७४ को जग्गामा दावी बमोजिम ५ (पाँच) खण्डको ३(तीन) खण्ड मिति २०६६।१२।३० को लिखत तथा दर्ता बदर भई वादीहरूको नाउँमा दर्ता समेत हुने ठहर्‍याई तत्कालिन पुनरावेदन अदालत, हेटौँडाबाट मिति २०६९।११।२० मा भएको फैसला मिलेकै देखिदाँ सदर हुने ठहर्छ। पुनरावेदक प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। प्रस्तुत फैसला विद्युतीय प्रणालीमा प्रविष्ट गरि दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाइ दिनु।

.....
(सपना प्रधान मल्ल)
न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

.....
(सुष्मालता माथेमा)
न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: हिरा डंगोल

कम्प्यूटर सेटिङ्ग: चन्द्रा तिमल्सेना

संवत् २०७९ साल असोज महिना ३० गते रोज १ शुभम्-----